

บทที่ ๑

บททั่วไป

ความหมายของคำว่า " นิติบุคคล "

นิติบุคคล คืออะไรนั้นไม่มีคำแปลไว้ในกฎหมาย คงมีกล่าวไว้แต่เพียงว่า นิติบุคคลจะมีขึ้นอย่างไร มีสิทธิและหน้าที่อย่างไร และได้แก่อะไรบ้างเท่านั้น

หากพิจารณาตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิติบุคคล มาจาก คำสองคำคือ นิติและบุคคล ซึ่งคำว่า นิติ แปลว่ากฎหมาย, กฎปฏิบัติ, แบบแผน, เยี่ยงอย่าง, ขนบธรรมเนียมประเพณี, วิธีปกครอง, เครื่องแนะนำ, อุบายอันดี และคำว่าบุคคลนั้น แปลว่า คนตามธรรมดา เมื่อนำมารวมกันเข้าเป็น " นิติบุคคล " จึงแปลว่า องค์การซึ่งกฎหมาย ถือว่าเป็นบุคคล มีสิทธิและหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย¹ แต่ถ้ามองตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ พ.ศ.2466 ซึ่งยกเลิกไปแล้ว จะทำให้เข้าใจความหมายของคำว่านิติบุคคลได้ บ้าง กล่าวคือ ใบบัญญัติไว้ในมาตรา 78 ว่า " อันว่าบุคคลนิติสมมุติ นั้น จะก่อตั้งขึ้นได้แต่ โดยกฎหมายตามที่บัญญัติแห่งกฎหมาย " ² ซึ่งในสมัยนั้นเรียก นิติบุคคลว่า " นิติสมมุติ " จึงแปลความหมายตรงตัวได้ว่า เป็นบุคคลซึ่งสมมุติขึ้นโดยกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลตามกฎหมาย หรือบุคคลตามบัญญัติของกฎหมายนั่นเอง

¹ มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล (แผนกการพิมพ์), 2525), หน้า 497, 531.

² หลวง สรศาสน์ ประพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย บุคคล (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2464) หน้า 5.

นอกจากนี้ ยังมีปราชญ์ทางกฎหมายหลายท่าน ได้อธิบายความหมายของคำว่า " นิติบุคคล " ไว้ดังต่อไปนี้

1. เสกข์ในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงเรียกนิติบุคคลที่สมมุติขึ้นว่า ไม่ใช่คนจริง * ไม่มีสภาพเหมือนอย่างบุคคลธรรมดาไม่มีตัวตน ไม่มีชีวิตจิตใจ คือเป็นบุคคลที่ไม่มีวิญญา หรือเป็นบุคคลที่ไม่มีชีวิตนั่นเอง ¹

2. หลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์) ได้อธิบายว่า นิติบุคคล ได้แก่ คณะบุคคลหรือกองทรัพย์สินที่รวบรวมกันเข้าทั้งสิ้นมีสภาพเหมือนบุคคลธรรมดา ²

3. พระยาเทพวิฑูร (นายบุญช่วย วณิกกุล) อธิบายว่า นิติบุคคล ได้แก่ คนหนึ่ง หรือทรัพย์กองหนึ่ง หรือกิจการใดอันหนึ่ง ซึ่งกฎหมายยอมให้สิทธิและหน้าที่ เช่นว่า ยอมให้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ ยอมให้เป็นเจ้านั้นหรือลูกหนี้ ยอมให้เป็นโจทก์ฟ้องคดีในศาล หรืออภินัยหนึ่ง คือได้แก่หมื่นคน หรือกองทรัพย์ หรือกิจการที่กฎหมายสมมุติให้เป็นบุคคลอีกคนหนึ่งต่างหากจากบุคคลที่รวมกันเข้า หรือที่เกี่ยวข้องในกองทรัพย์หรือกิจการนั้น * มีอาทิ เช่น สมาคม ทางหุ้นส่วนที่จดทะเบียน บริษัทจำกัด กระทรวง ทบวง กรม เป็นต้น ³

4. ศาสตราจารย์ จิตติ ทิงค์ภักดิ์ อธิบายว่า นิติบุคคล คือ บุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้นนี้ ไม่ใช่บุคคลธรรมดาที่มีชีวิตจิตใจ กฎหมายเรียกว่า นิติบุคคล ต้อง

¹ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 - 2 มาตรา 1 - 240 (กรุงเทพมหานคร: จักรพิมพ์ใหม่ โดยเนติบัณฑิตยสภา, 2509), หน้า 251.

² หลวงประดิษฐมนูธรรม, นิติศาสตร์ 2 (ม.ป.ท.), หน้า 72.

³ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 - 2, หน้า 249 - 250.

มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงจะมีสภาพนิติบุคคลขึ้นได้ แต่ไม่จำต้องเป็นชนิดที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจก่อตั้งขึ้นเป็นนิติบุคคลโดยกฎหมายอื่นก็ได้¹

5. ศาสตราจารย์ ดร. สมทบ สุวรรณสุทธิ อธิบายว่า นิติบุคคล คือ คณะบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งไม่ใช่มนุษย์ไม่มีร่างกาย ชีวิตจิตใจ อย่างมนุษย์ธรรมดา หรือบุคคลธรรมดา แยกกฎหมายกับรับรองให้มีสภาพบุคคล มีสิทธิและหน้าที่ อาจถือกรรมสิทธิ์ ทำนิติกรรม รับทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้ เป็นเจ้านั้นหรือลูกหนี้ ดำเนินคดีในศาลได้²

6. ศาสตราจารย์ ดร. ชุน ศรียามักย์ อธิบายว่า นิติบุคคลคือ คณะบุคคลหรือกองทรัพย์สินรวมกันเข้า และกฎหมายรับรองให้มีสภาพเป็นบุคคลธรรมดา สามารถมีสิทธิและหน้าที่ เช่นบุคคลธรรมดา อาจมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ทำนิติกรรมต่าง ๆ เป็นเจ้านั้นลูกหนี้ เป็นโจทก์ฟ้องคดี หรือถูกฟ้องเป็นจำเลย ฯลฯ ได้³

ดังนั้น นิติบุคคลจึงเป็นบุคคลประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติของกฎหมาย อาจเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่นก็ได้ ต่างกับบุคคลธรรมดาซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15) นิติบุคคลเมื่อได้จัดตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว กฎหมายได้รับรอง

¹ จิตติ กิ่งศักดิ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคลแก้ไขเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522) หน้า 71.

² สมทบ สุวรรณสุทธิ, คำสอนชั้นปริญญาตรี ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514) หน้า 159.

³ ชุน ศรียามักย์, หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคลทรัพย์สิน-นิติกรรม- หนี้, 2514, หน้า 38.

สถานะให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งต่างหากจากบุคคลธรรมดา มีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ภายใต้บังคับของกฎหมายที่ให้อำนาจจัดตั้งเป็นนิติบุคคลและตามบทบัญญัติที่ปรากฏในกฎหมาย ภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ที่ประสงค์ความขอมั่งคั่ง หรือตราสารจัดตั้ง เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้บริษัทที่จดทะเบียนถูกต้องแล้วเป็นนิติบุคคล พระราชบัญญัติกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 ในองค์การปกครองท้องถิ่นรูปกรุงเทพมหานคร เป็นนิติบุคคล ฯลฯ เป็นต้น

มีข้อสงสัยเถกเถาว่า ยังมีกลุ่มหรือบุคคลอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่ใช่นิติบุคคล แต่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายในตำแหน่งราชการต่าง ๆ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ พนักงานสอบสวน (ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1073/2508 ฎ.1680 พนักงานสอบสวนเป็นบุคคลธรรมดา โดยตำแหน่งหน้าที่ราชการกฎหมายกำหนดไว้ให้ทำสัญญาประกันได้ จึงมีอำนาจฟ้องขอให้บังคับตามสัญญาประกันได้) ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลธรรมดาที่กฎหมายระบุฐานะไว้ (ตามกฎหมายอังกฤษเรียกว่า corporation sole)

นอกจากนี้ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 724/2490 ฎ.864 ว่า รัฐหรือรัฐบาลนั้นไม่ถือว่าเป็นนิติบุคคล แต่รัฐมีฐานะเป็นบุคคลต่างประเทศ ตามกฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ ถ้ารัฐใดเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ก็สามารถที่จะทำเป็นคดีในศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หรือศาลโลกได้ ส่วนรัฐบาลนั้นคงมีฐานะเป็นเพียงตัวแทนของรัฐ ในอันที่จะกระทำการต่าง ๆ แทนรัฐ โดยมีกระทรวง ทบวง กรม ในรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการนั่นเอง

ประเภทของนิติบุคคล

การแบ่งประเภทของนิติบุคคลในทางหลักกฎหมายปกครองนั้น อาจจำแนกนิติบุคคลได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ¹

- 1) นิติบุคคลในกฎหมายมหาชน

¹ ประยูร กาญจนกุล, คำบรรยายกฎหมายปกครอง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 98, -

2) นิติบุคคลในกฎหมายเอกชน

1. นิติบุคคลในกฎหมายมหาชน ได้แก่ นิติบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้จัดทำบริการสาธารณะ เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลทั่วไป ซึ่งตามกฎหมาย คือ ทบวงการเมือง องค์การของรัฐบาล ตลอดจนวัดในพระพุทธศาสนา

ก) ทบวงการเมือง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 72 บัญญัติว่า
จำพวกที่กล่าวต่อไปนี้ ย่อมเป็นนิติบุคคล คือ

ทบวงการเมือง

วัดวาอาราม

ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว

บริษัทจำกัด

สมาคม

มูลนิธิที่รับอำนาจแล้ว

นิติบุคคลประเภททบวงการเมือง แม้จะได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ด้วยก็ตาม แต่แยกไว้เป็นนิติบุคคล ตามกฎหมายมหาชน เพราะเป็นประเภทที่เป็นสาธารณประโยชน์ แก่ประชาชน ทั้งนี้ โดยถือตามหลักกฎหมายปกครองว่า " รัฐมีหน้าที่ต้องจัดทำ บริการสาธารณะ และบริการสาธารณะทั้งปวง ย่อมมีบุคคลในกฎหมายมหาชน หรือกฎหมายปกครอง เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้จัดทำเนื้องาน " กฎหมายเรียกนิติบุคคล ซึ่งจัดทำบริการ สาธารณะที่เป็นราชการว่า ทบวงการเมือง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 73 บัญญัติว่า
" ทบวงการเมืองนั้น คือ กระทรวง และกรมในรัฐบาล เทศบาลปกครองท้องถิ่น และ ประชาบาลทั้งหลาย " มีรายละเอียดดังนี้

1) กระทรวง และกรมในรัฐบาล หมายถึงราชการบริหาร ส่วนกลางซึ่งประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 218 (ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน) ได้จัด

ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง เป็นสำนักนายกรัฐมนตรี (มีฐานะเป็นกระทรวง) กระทรวง ทบวง ซึ่งสังกัด หรือไม่สังกัด สำนักนายกรัฐมนตรี หรือกระทรวง และกรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่น มีฐานะเป็นกรม ซึ่งสังกัดหรือไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง หรือทบวง และในที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลโดยกระทรวงมีรัฐมนตรีเป็นผู้อยู่แทน ทบวงมีรัฐมนตรีว่าการทบวงเป็นผู้อยู่แทน และกรมมีอธิบดีเป็นผู้อยู่แทน¹ นิติบุคคลที่เป็นกระทรวง เช่น กระทรวงกลาโหม, กระทรวงการคลัง, กระทรวงการต่างประเทศ เป็นต้น นิติบุคคลที่เป็นกรม เช่น กรมประชาสัมพันธ์, กรมประมง, กรมการกงสุล, กรมชมนารี, เป็นต้น แต่ก็มีกรมนิติบุคคลที่ไม่ใช่ในนิติบุคคลก็ได้ กล่าวคือ กรมที่เป็นส่วนย่อยของหน่วยราชการ ที่แบ่งไว้โดยเฉพาะ เช่น กระทรวงกลาโหมมีการจัดระเบียบบริหารราชการทหาร ความพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2500 โดยมีบัญญัติในกองทัพบกเป็นนิติบุคคล แต่ไม่ระบุให้กรมในกองทัพบกเป็นนิติบุคคล (ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2009/2500 ฎ. 1988) หรือในกรณีเป็นส่วนย่อยของกรม เช่น ตำรวจนครบาล ก็ไม่ถือว่า มีฐานะเป็นนิติบุคคล (ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 531/2474 15 ขส. 570)

2) เทศาภิบาลปกครองท้องที่ หมายถึงราชการบริหารส่วนภูมิภาค ซึ่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 (ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน) กำหนดให้ จังหวัดเท่านั้นที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยรวมท้องที่จากหลาย ๆ อำเภอ ทั้งเป็นจังหวัด แต่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้อำเภอมีฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งในจังหวัดหนึ่ง ให้มีคณะกรรมการจังหวัดเป็นที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด ในการบริหารราชการแผ่นดินนั้น และผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจังหวัดโดยตำแหน่ง ดังนั้นผู้ว่าราชการจังหวัด จึงเป็นผู้อยู่แทนของจังหวัดโดยตำแหน่ง มีอำนาจเป็นโจทก์ หรือเป็นจำเลย ในฐานะที่เป็นผู้อยู่แทนของนิติบุคคลได้² ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1648/2500

¹ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 (ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน), ข้อ 5

² เรื่องเดียวกัน, ข้อ 47, 48, 49, 50.

ซึ่งวินิจฉัยว่าบุคคลในฐานะผู้ว่าราชการจังหวัดฟ้องคดีขับไล่จากที่สาธารณะสมบัติได้ ทั้งนี้ เพราะตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 มาตรา 37 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2499 ให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ในจังหวัด โดยมีหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ฯลฯ

3) ประชาบาล หมายถึงราชการบริหารส่วนท้องถิ่น

ได้แก่

องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 มาตรา 5 กำหนดว่า ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นนิติบุคคล มีสภาจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดทำเนียบกิจการส่วนจังหวัด ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้

เทศบาล มีพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 7 กำหนดว่า เมื่อท้องถิ่นใดมีสภาพอันสมควรยกฐานะเป็นเทศบาล ให้จัดตั้งท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นเทศบาลตำบล เทศบาลเมือง หรือเทศบาลนคร ตามพระราชบัญญัตินี้ และให้เทศบาลเป็นทบวงการเมือง มีอำนาจตามพระราชบัญญัตินี้ และกฎหมายอื่น กล่าวคือ ให้เป็นนิติบุคคลมีอำนาจหน้าที่แยกต่างหากจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคนั่นเอง

สุขาภิบาล มีพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 มาตรา 4 กำหนดว่า เมื่อท้องถิ่นใดมีสภาพอันสมควรยกฐานะเป็นสุขาภิบาล ให้จัดตั้งท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัตินี้ และให้สุขาภิบาลมีฐานะเป็นนิติบุคคล

กรุงเทพมหานคร มีพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 มาตรา 6 กำหนดว่า ใกรุงเทพมหานคร เป็นทบวงการเมือง มีฐานะเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนครหลวง โดยมีระเบียบการปกครอง ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ และมีอาณาเขตท้องที่ตามที่กรุงเทพมหานคร มีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

เมืองพัทยา มีพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ
เมืองพัทยา พ.ศ. 2521 มาตรา 7 กำหนดว่า ใหญ่บุเล็กสุขาภิบาลนาเกลือ และจัดตั้ง
เป็นเมืองพัทยา ให้เมืองพัทยามีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นราชการบริหาร ส่วนท้องถิ่น

ข) องค์การของรัฐบาล

นอกจากทรวงการ เมือง ซึ่งเป็นองค์การฝ่ายปกครองประเภทสำคัญ
ที่มีอำนาจหน้าที่จัดทำราชการแล้ว ยังมีนิติบุคคลในกฎหมายมหาชนตามหลักกฎหมายปกครอง
ของไทย อีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่จัดทำบริการสาธารณะ อย่างใดอย่างหนึ่ง อันไม่ถือว่าเป็น
เป็นราชการ และไม่รวมอยู่ในจำพวกทรวงการเมือง

การจัดตั้งองค์การของรัฐบาลนั้น จัดตั้งโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา
ซึ่งอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการจัดตั้งองค์การของรัฐบาล พ.ศ. 2496 โดย
มีหลักการใน มาตรา 3 คือ เมื่อรัฐบาลเห็นเป็นการสมควรจะจัดตั้งองค์การ เพื่อดำเนิน
กิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ หรือเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ หรือช่วยเหลือในการ
ครองชีพ หรืออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน โดยใช้เงินทุนจากงบประมาณแผ่นดิน ก็ได้
กระทำโดยตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเป็นราย ๆ ไป และให้องค์การที่จัดตั้งขึ้นนี้มี
ฐานะเป็นนิติบุคคล (มาตรา 4) องค์การของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นโดยตราพระราชกฤษฎีกา
อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งองค์การของรัฐบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 3
เช่น

- องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา
จัดตั้งองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร พ.ศ. 2517
- องค์การเหมืองแร่ในทะเล จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา จัดตั้ง
องค์การเหมืองแร่ในทะเล พ.ศ. 2517
- องค์การสารส้ม จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา จัดตั้งองค์การ
สารส้ม พ.ศ. 2520

- องค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา
จัดตั้งองค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2520

- องค์กรเกษตรกรรมชาติแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา
จัดตั้งองค์กรเกษตรกรรมชาติแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2520

นอกจากการจัดตั้งองค์กรของรัฐบาล โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาแล้ว
ยังมีองค์กรของรัฐบาลบางอย่างที่จัดตั้งโดยพระราชบัญญัติ กล่าวคือ เป็นองค์กรที่
ได้รับอำนาจพิเศษบางอย่างในการปกครอง เช่น

- การไฟฟ้านครหลวง จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติการไฟฟ้านครหลวง
พ.ศ. 2501 มาตรา 8

- การรถไฟแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติการรถไฟ
แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2494 มาตรา 7

- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติ
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 6

นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 18 พระราชบัญญัติ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2522 มาตรา 7, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2495 มาตรา 4, พระราชบัญญัติหอการค้า พ.ศ. 2509 มาตรา 11, พระราชบัญญัติ
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 7, พระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน
พ.ศ. 2512 มาตรา 14 ให้วิทยาลัยเอกชนที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล,
พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. 2509 มาตรา 11, พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย
รามคำแหง พ.ศ. 2514 มาตรา 5, พระราชบัญญัติพรกการเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 30

ค) วัดในพระพุทธศาสนา

แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 72 กำหนดให้วัดวาอาราม
เป็นนิติบุคคลตั้งที่กล่าวแล้ว วัดวาอารามในศาสนาพุทธ ก็มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย
มหาชน ด้วย ทั้งนี้เพราะประเทศไทย ได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

และถือเอากิจการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นราชการอย่างหนึ่ง ซึ่งอยู่ในหน้าที่ และ 1 ความรับผิดชอบของกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ และรวมทั้งคณะสงฆ์ไทยด้วย เพราะฉะนั้นองค์การที่มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับศาสนาพุทธ (วัด) จึงมีลักษณะเป็นนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน นอกจากนั้นยังมีกฎหมายอื่น (พระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505) กำหนดให้วัดวาอารามเป็นนิติบุคคลด้วย ส่วนวัดในศาสนาอื่นอาจเป็นนิติบุคคลในกฎหมายเอกชน เพราะมีใช้ศาสนาประจำชาติ และมีใ้ถือเป็นราชการอย่างหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ก็มีกฎหมายบัญญัติให้เป็นนิติบุคคล เช่น วัดในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และมีสยัคในศาสนาอิสลาม เป็นต้น นอกจากนั้นวัดที่จะเป็นนิติบุคคล จะต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 คือ

1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นนิติบุคคลโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทน ทำหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ฉะนั้นวัดซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนย่อมมีอำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37, 38 และมีอำนาจฟ้องขับไล่ และมอบอำนาจให้ไวยาวัจกรดำเนินการได้ (หลักพิพากษาศักดิ์ที่ 151 - 155/2497, 1800/2499, 480/2502, 962/2505)

2) สำนักสงฆ์ ที่ตั้งขึ้นโดยได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ (โดยได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมก่อนแล้วจึงจัดตั้ง และดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมาได้) ซึ่งต้องเป็นสำนักสงฆ์ที่มีลักษณะตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2507 ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และต้องดำเนินการขออนุญาตตามข้อ 11 ของกฎกระทรวงดังกล่าว กล่าวคือการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เสนอขอต่อเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ ซึ่งเมื่อพิจารณาเห็นสมควรให้นำปรึกษาทางอำเภอ แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังเจ้าคณะจังหวัด ๆ นำปรึกษานายกเทศมนตรีจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดเสนอเรื่องและความเห็นไปยังเจ้าคณะภาค ถ้าเจ้าคณะภาคเห็นสมควรก็ส่งเรื่องและความเห็นไปยังกรมศาสนาเพื่อพิจารณา และถ้าหากกรมศาสนาพิจารณาเห็นสมควรก็ให้กราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเพื่อทรงอนุมัติ แล้วเสนอต่อไปยังกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำกราบทูลขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกาศตั้งเป็นวัด

ต่อไป หากยังมีใช้ประกาศทั้งเป็นวัค ก็ยังไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล¹

2. นิติบุคคลในกฎหมายเอกชน ได้แก่ นิติบุคคลที่อยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และดำเนินกิจการ ส่วนเอกชน หรือในฐานะอย่างเดียวกับเอกชนซึ่งนิติบุคคลในกฎหมายเอกชนอาจได้รับมอบหมายให้จัดทำบริการ สาธารณะได้ แต่ไม่มีอำนาจพิเศษในทางปกครอง เหมือนทบวงการเมืองซึ่งเป็นนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน อนึ่ง นิติบุคคลในกฎหมายเอกชนเกิดขึ้นโดย

ก. บุคคลธรรมดา รวมกันจัดทำกิจการอันใดอันหนึ่ง เพื่อดำเนินกิจการที่จำเป็นต่อผู้มีทรัพย์สินและต้องทำนิติกรรมต่าง ๆ โดยมีนิติบุคคลเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และทำนิติกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานแทนบุคคลธรรมดา ที่รวมกันเข้านั้น เช่น ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัท เป็นต้น

ข. เมื่อมีการรวมทรัพย์สินเพื่อดำเนินกิจการอันใดอันหนึ่ง โดยมีคัมภีร์หมายในทางกำไร ซึ่งให้แก่มูลนิธิ โดยนำทรัพย์สินที่รวมไว้มากจัดสรรไว้เป็นแผนก ๆ เพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี และเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ และมีคัมภีร์หมายเพื่อการล้ากำไร มูลนิธินั้นเมื่อรัฐบาลให้อำนาจแล้วย่อมมีสภาพเป็นนิติบุคคล

นิติบุคคลที่จัดเป็นนิติบุคคลในกฎหมายเอกชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 72 (3) (4) (5) และ (6) มีดังนี้

ก) ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว คือกิจการซึ่งบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปตกลงเข้ากัน เพื่อกระทำกิจการร่วมกันควยประสงค์จะแบ่งกำไรอื่นจะพึงได้แต่กิจการที่หัวนั้น

ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ประกอบด้วยผู้เป็นหุ้นส่วนที่ไม่จำกัดความรับผิดชอบ ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ทกลงเข้ากันเพื่อประกอบกิจการร่วมกัน และได้ยื่น

¹ สมทบ สุวรรณสุทธิ, คำสอนชั้นปริญญาตรี ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภาควิชานิติศาสตร์, หน้า 165 - 166.

จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัท

2) ทางหุ้นส่วนจำกัด คือ ทางหุ้นส่วนที่ประกอบด้วยผู้เป็นหุ้นส่วนสองจำพวกคือ

ก) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียว หรือหลายคนซึ่งมีจำกัดความรับผิดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนรับจะลงหุ้นส่วนนั้น และ

ข) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียว หรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดร่วมกันในบรรดาหนี้ของทางหุ้นส่วนไม่มีจำกัดจำนวน

ทางหุ้นส่วนจำกัดนี้ กฎหมายบังคับให้จดทะเบียน มิฉะนั้นแล้วถือว่าเป็นทางหุ้นส่วนสามัญ ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดร่วมกันในบรรดาหนี้สินของทางหุ้นส่วนโดยไม่จำกัดจำนวน จนกว่าจะเลิกจดทะเบียน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1079)

ทางหุ้นส่วนสามัญ และทางหุ้นส่วนจำกัด เมื่อได้จดทะเบียนแล้ว จัดเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย ซึ่งรวมเข้ากันเป็นทางหุ้นส่วนนั้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1015) ส่วนทางหุ้นส่วนที่ไม่จดทะเบียน ซึ่งเรียกว่า ทางหุ้นส่วนสามัญนั้น ไม่เป็นนิติบุคคล

ข) บริษัทจำกัด เป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อกระทำกิจการร่วมกันด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไร อันจะพึงได้แก่กิจการที่เท่านั้น โดยแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าหุ้นละเท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นทางรับผิดจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังสงไว้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือ และการก่อตั้งบริษัทของค่าเป็นการเป็นหลายชั้นตอน กล่าวคือ บุคคลตั้งแต่เจ็ดคนขึ้นไป เป็นผู้เริ่มกิจการ และตั้ง เป็นบริษัทจำกัด ด้วยการเข้าชื่อกันทำหนังสือบริคณห์สนธิ ผู้เริ่มกิจการทุกคนจะต้องลงชื่อถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1100) หลังจากจดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิแล้ว ผู้เริ่มกิจการของค่าเป็นการไต่ถามแก่บุคคลทั่วไปเพื่อให้ถือหุ้น เมื่อมีผู้เข้าชื่อถือหุ้นหรือออกให้แก่นเสร็จแล้วให้เรียก

ประชุมตั้งบริษัทโดยจะมีการตกลงกันในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดตั้งบริษัทและการ
 คำเนินกิจการของบริษัทแล้วนำความตกลงเหล่านี้มาทำเป็นข้อบังคับของบริษัท โดย
 กรรมการที่ได้รับเลือกจากที่ประชุมตั้งบริษัทของนำไปจดทะเบียนเพื่อตั้งเป็นบริษัท
 (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1111) และเมื่อได้จดทะเบียนแล้วจึงมี
 ฐานะเป็นนิติบุคคล

ต่อมาในปี 2521 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 9) พ.ศ.
 2521 ซึ่งในมาตรา 3 ได้ยกเลิกความในมาตรา 1096 และใช้ความใหม่แทน ส่วน
 ในมาตรา 4 ได้เพิ่มบทบัญญัติขึ้นใหม่เป็น มาตรา 1096 ทวิ ดังนี้

มาตรา 1096 "อันว่าบริษัทจากัดนั้น คือบริษัทประเภทซึ่งตั้งขึ้นด้วยแบ่ง
 ทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่า ๆ กัน โดยมีผู้ถือหุ้นไม่ถึงหนึ่งร้อยคนรวมทั้งนิติบุคคล (ถ้ามี) และ
 ผู้ถือหุ้นทั้งมวลวางตัวรับผิดจากัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังสงัไซ้ในครบมูลค่าของหุ้น
 ที่ตนถือ

ในการนับจำนวนหุ้นตามวรรคหนึ่ง ถ้ามีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปถือหุ้น
 หุ้นเดียวกัน ให้นับเป็นผู้ถือหุ้นหนึ่งคน"

มาตรา 1096 ทวิ "บริษัทใดซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมี ผู้ถือหุ้นไม่ถึงหนึ่งร้อยคน
 แต่ภายหลังมีผู้ถือหุ้นตั้งแต่หนึ่งร้อยคนขึ้นไป ต้องดำเนินการแปรสภาพเป็นบริษัทมหาชน
 จากัด ตามกฎหมายว่าด้วยบริษัทมหาชนจากัด หรือลดจำนวนผู้ถือหุ้นให้เหลือไม่ถึงจำนวน
 ดังกล่าวภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่บริษัทนั้นมีผู้ถือหุ้นเกินจำนวนดังกล่าว..."

การแก้ไขบทบัญญัติในมาตรา 1096 และเพิ่มเติมมาตรา 1096 ทวิ นั้น
 เนื่องจากในปัจจุบันการค้าเป็นธุรกิจการค้าโดยเอกชนเป็นไปโดยกว้างขวาง มีผลทำให้
 กิจการ เริ่มขยายตัวสูงขึ้น กฎหมายจึงกำหนดให้บริษัทซึ่งมีผู้ถือหุ้นตั้งแต่หนึ่งร้อยคนขึ้นไป
 ต้องแปรสภาพเป็นบริษัทมหาชนจากัด และอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน
 จากัด พ.ศ. 2522

อย่างไรก็ดีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2521 มาตรา 12 ได้บัญญัติว่า " บริษัทใดจัดตั้งขึ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และมีผู้ถือหุ้นตั้งแต่หนึ่งร้อยคนอยู่แล้ว หรือมีผู้ถือหุ้นเพิ่มขึ้นถึงหนึ่งร้อยคนขึ้นไป ภายหลังจากวันที่พระราชบัญญัตินี้ ใช้บังคับ ให้ยังคงเป็นบริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ต่อไป " ดังนั้นบริษัทจำกัดซึ่งจดทะเบียนตั้งขึ้น ก่อนวันที่ 26 ธันวาคม 2521 แม้จะมีผู้ถือหุ้นตั้งแต่หนึ่งร้อยคนขึ้นไปอยู่แล้ว หรือมีผู้ถือหุ้นเพิ่มขึ้นอีกจนถึงหนึ่งร้อยคนขึ้นไป ภายหลังจากวันที่ 26 ธันวาคม 2521 ก็ยังถือว่าเป็นบริษัทจำกัด ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ต่อไปตามเดิม

ค) สมาคม เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เอกชนอีกพวกหนึ่ง ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติเป็นหลักกฎหมายว่า สัญญาจัดตั้งสมาคม คือสัญญาซึ่งบุคคลหลายคนตกลงเข้ากัน เพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกัน อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน (มาตรา 1274) และบรรดาสมาคมจะต้องมีชื่อบริษัทของสมาคม และต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล (มาตรา 1275)

การขอจดทะเบียนสมาคมนั้นต้องทำเป็นหนังสือและต้องมีสมาชิกของสมาคม ลงลายมือชื่อไม่น้อยกว่าสามคน กับต้องมีชื่อบริษัทของสมาคมส่งไปด้วยสามฉบับ (มาตรา 1277) และเมื่อใดได้จดทะเบียนสมาคมแล้ว ก็จะเป็นนิติบุคคลต่างหากจากบุคคลทั้งหลายที่รวมเข้ากันอยู่ในนั้น (มาตรา 1282)

ในการจัดการสมาคมนั้น ต้องอาศัยอำนาจตามชื่อบริษัทของสมาคม ซึ่งในชื่อบริษัทนั้น จะต้องมีการระบุถึงระเบียบวิธีจัดการสมาคม โดยมีสัมปาทิก หรือกรรมการ หรือวิธีอื่นอย่างใด ฉะนั้นการจัดการของสมาคมต่าง ๆ จึงแตกต่างกันได้ แล้วแต่ชื่อบริษัทของสมาคม อนึ่ง บุคคลซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทำการ เป็นผู้แทนของสมาคม

รวมทั้งจำนวนผู้มีอำนาจก็ถ่วงกันจึงจะมีอำนาจทำการแทนสมาคม ฯลฯ ย่อมเป็นไปได้ตามข้อบังคับของสมาคมทั้งสิ้น

บรรดาบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการนั้น ใค้ชื่อว่าเป็นผู้แทนของสมาคม ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก (มาตรา 1285) และความเกี่ยวพันในระหว่างสมาคมกับบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายเป็นผู้จัดการก็ดี กับบุคคลภายนอกก็ดี ท่านให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าควยตัวแทน (มาตรา 1286)

ง) มูลนิธิ ได้แก่ ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้เป็นแผนก เพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ และไม่ได้หมายคำกล่าวไร (ป.พ.พ.มาตรา 81) และมูลนิธิที่ได้จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแล้ว มีสภาพเป็นนิติบุคคล

ส่วนกรณีที่ว่า นิติบุคคลตามกฎหมายในต่างประเทศ จะมีฐานะอย่างไรในกฎหมายไทยนั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้มีคำพิพากษาฎีกาซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ว่า ธนาคารต่างประเทศ มาตั้งสาขาประกอบกิจการในประเทศไทย สำนักงานสาขานั้นเป็นนิติบุคคล เช่นเดียวกับธนาคารสำนักงานใหญ่ ในต่างประเทศ (ฎีกาที่ 2646/2516 ฎ. 1744, 811/2519 ฎ. 432, 1535/2520) กล่าวคือนิติบุคคลตามกฎหมายในต่างประเทศ ประกอบกิจการในประเทศไทยภายในขอบข่ายที่ใดจดทะเบียนต่อสำนักงานกลาง ทะเบียนพาณิชย์ใดเช่นเดียวกับนิติบุคคลตามกฎหมายไทย (คำพิพากษาฎีกา ที่ 2357/2520 ฎ. 1774, 3234/2522 ฎ. 2487, 1282/2524 ฎ. 1082) โดยไม่ต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย เพราะตามกฎหมายระหว่างประเทศ แขนงกตบุคคล แต่ละประเทศยอมรับรองสภาพบุคคลของกันและกันรวมทั้งนิติบุคคล การพิสูจน์ฐานะของนิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศ ไม่จำเป็นต้องแสดงใบอนุญาต อาจพิสูจน์จากพฤติการณ์ที่แสดงการมีฐานะใช้สิทธิได้ตามกฎหมายบุคคลทั่วไปก็ได้ (ฎีกาที่ 793/2510 ฎ. 1821)

สำหรับองค์การระหว่างประเทศนั้น เป็นเพียงหน่วยงานหรือองค์กรที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ในทางความสัมพันธ์ หรือในทางความร่วมมือกับบางอย่างระหว่าง

ประเทศ เช่น องค์การอนามัยโลก องค์การอาหารและยา เป็นต้น ไม่ถือว่าเป็นฐานะเป็นนิติบุคคล ตามกฎหมายไทย เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้เป็นนิติบุคคลโดยเฉพาะ

โดยสรุป นิติบุคคลในกฎหมายมหาชนมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากนิติบุคคลในกฎหมายเอกชน กล่าวคือ ¹

ก) การจัดตั้งและการยุบเลิกนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน มิได้ดำเนินการตามวิธีการอย่างเดียวกับนิติบุคคลในกฎหมายเอกชน หากว่าจะต้องมีกฎหมายโดยเฉพาะ ให้อำนาจไว้จึงจะจัดตั้งได้ เช่น การจัดตั้งกระทรวง กรม ต้องทำโดยพระราชบัญญัติ ส่วนการยุบเลิกนิติบุคคลในกฎหมายมหาชนก็ เช่นเดียวกันก็ต้องมีกฎหมายยุบเลิกโดยเฉพาะ จะยุบเลิกไปตามวิธีการอย่างเดียวกับนิติบุคคลในกฎหมายเอกชนไม่ได้

แต่การจัดตั้งนิติบุคคลในกฎหมายเอกชน ไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายสำหรับการจัดตั้งเป็นพิเศษแต่อย่างใด เมื่อได้ปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ก็เป็นนิติบุคคลได้สมบูรณ์แล้ว เช่น บริษัทจำกัด หรือสมาคม เมื่อได้จดทะเบียนถูกต้องแล้ว ก็จัดตั้งเป็นนิติบุคคลได้

ข) นิติบุคคลในกฎหมายมหาชนที่ต่างระดับก็มีฐานะและอำนาจหน้าที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ยอมแล้วแต่อำนาจหน้าที่ซึ่งกฎหมายกำหนดให้แก่นิติบุคคลนั้น ๆ

ส่วนนิติบุคคลในกฎหมายเอกชนนั้น มีฐานะเสมอกันตามกฎหมาย เช่น บริษัทจำกัดหนึ่ง หรือ สมาคมหนึ่ง ก็ย่อมมีสิทธิ หรือมีอำนาจเท่ากับบริษัทจำกัดอื่น หรือ สมาคมอื่น เป็นต้น

ค) อำนาจพิเศษบางอย่างในทางปกครอง มิได้แต่เฉพาะนิติบุคคลในกฎหมายมหาชนเท่านั้น เช่น การเก็บภาษีอากร การเวนคืนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ การออกคำสั่งบังคับฝ่ายเดียว เป็นต้น อำนาจพิเศษเช่นว่านี้ นิติบุคคลในกฎหมายเอกชนหาไม่มี

¹ ประยูร กาญจนกุล, คำบรรยายกฎหมายปกครอง, หน้า 99.

การแสดงความเจตนาของนิติบุคคล

นิติบุคคล เมื่อเกิดหรือมีขึ้นแล้วย่อมมีฐานะเป็นบุคคลต่างหากจากบุคคลธรรมดา แต่เมื่อนิติบุคคลมิใช่เป็นบุคคลธรรมดา ฉะนั้นนิติบุคคลจึงแสดงเจตนา หรือแสดงความประสงค์ ด้วยตนเองดังเช่นบุคคลธรรมดาไม่ได้ ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติหาทางแก้ไข คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 บัญญัติไว้ว่า " ทัศนความประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ย่อมแสดงปรากฏจากตัวแทนทั้งหลายของนิติบุคคลนั้น " กฎหมายเรียกผู้ที่แสดงความประสงค์ หรือแสดงเจตนาแทนนิติบุคคลว่าตัวแทน ซึ่งหมายถึง ผู้แทนของนิติบุคคล โดยแท้จริง (ผู้แทนที่เป็นชีวิตจิตใจและมันสมองของนิติบุคคล) และผู้แทนประเภทนี้จะคงเกิดขึ้นโดยกฎหมายให้อำนาจไว้ ซึ่งอาจมีคนเดียว หรือหลายคนก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง และภายในข้อบังคับของกฎหมายที่ให้อำนาจจัดตั้งนิติบุคคลนั้น ๆ และอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันได้ เช่น ผู้แทนของห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว เรียกว่า " หุ้นส่วนผู้จัดการ " ผู้แทนของบริษัทจำกัด เรียกว่า " กรรมการ " ผู้แทนของมูลนิธิ และสมาคม เรียกว่า " กรรมการหรือผู้จัดการ " ผู้แทนของวิชาวาอาราม เรียกว่า " เจ้าอาวาส " ผู้แทนของกระทรวง เรียกว่า " รัฐมนตรี " ผู้แทนของกรม เรียกว่า " อธิบดี " ผู้แทนจังหวัด เรียกว่า " ผู้ว่าราชการจังหวัด " ผู้แทนของเทศบาล เรียกว่า " นายกเทศมนตรี " เป็นต้น ซึ่งถ้าเปรียบนิติบุคคล กับบุคคลธรรมดา ที่มีชีวิตจิตใจแล้ว ตัวนิติบุคคลก็คือร่างกาย วัตถุประสงค์ของนิติบุคคล คือความคิดที่ถึงที่ ส่วนผู้แทนก็คือ ชีวิตจิตใจและเป็นมันสมองที่คอยสั่งการให้นิติบุคคลดำเนินการต่าง ๆ

คำว่า " ผู้แทน " นี้ ฝรั่งคล้าย ๆ กับ คำว่า " ตัวแทน " แต่โดยนัยแห่งความหมายโดยแท้จริงแล้ว " ผู้แทน " ต่างกับ " ตัวแทน " ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 797 กล่าวคือคำว่า " ผู้แทน " ตาม มาตรา 75 เป็นผู้ที่แสดงความประสงค์ของนิติบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นิติบุคคลจะแสดงความประสงค์ เพื่อการใช้สิทธิหรือหน้าที่ไม่ได้ หากไม่มีผู้แทน แต่ " ตัวแทน " นั้น เป็นบุคคลผู้มีอำนาจ ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง (ตัวการ) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวการโดยลำพังตนเองก็แสดงเจตนาหรือแสดงความประสงค์เพื่อใช้สิทธิ หรือหน้าที่ได้อยู่แล้ว หากแต่ตัวการไม่ประสงค์จะกระทำการใดด้วยตนเอง ตัวการก็แสดงเจตนา

ทั้งตัวแทนให้กระทำการนั้น ๆ แทนตนได้

การแสดงเจตนาของนิติบุคคลโดยผู้แทนนั้น หากผู้แทนแสดงเจตนา และกระทำการภายในขอบอำนาจของผู้แทนแล้ว ย่อมผูกพันนิติบุคคล แต่หากผู้แทนแสดงเจตนา และกระทำการโดยไม่มีอำนาจ หรือนอกเหนืออำนาจ ไม่ถือว่าเป็นการแสดงเจตนาของนิติบุคคล เว้นแต่นิติบุคคลโดยผู้แทนที่มีอำนาจนั้นจะได้แสดงเจตนารับเอา หรือให้สัตยาบันกับการแสดงเจตนา หรือการกระทำนั้น ซึ่งนิติบุคคลต้องรับผิดชอบในฐานะผู้แทนนั้นเป็นตัวแทนโดยปริยาย หรือตัวแทนชัด ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 1709/2516 ประธานกรรมการมูลนิธิลงนามในหนังสือบอกกล่าวเลิกการเช่าโดยไม่มีกรรมการอื่นอีก 2 คน ลงนามให้ครบถ้วน แม้จะถือว่ามิได้ทำในนามผู้แทนมูลนิธิ แต่เห็นได้ว่าทำในฐานะตัวแทนของมูลนิธิ ทั้งมูลนิธิก็รับเอาผลนิติกรรมนั้น จำเลยจะอ้างเหตุดังกล่าวปฏิเสธการเลิกสัญญาเช่ามิได้ จะเห็นได้ว่ากรณีดังกล่าวไม่ถือว่าผู้แทนนั้นทำการในฐานะเป็นผู้แทนของนิติบุคคล (ตามมาตรา 75) แต่ก็อาจถือได้ว่าทำการในฐานะเป็นตัวแทนโดยปริยายของนิติบุคคลได้ และผลก็คือการที่กระทำไปนั้น ถือเสมือนเป็นเจตนาของนิติบุคคล ซึ่งผูกพันนิติบุคคล เช่นเดียวกับการกระทำโดยผู้แทนชัดกัน¹ และถือว่านิติบุคคลจะต้องผูกพันในการกระทำของบุคคลผู้ทำแทน (ตัวแทนโดยปริยาย หรือตัวแทนชัด) นั่นก็โดยอาศัยหลักกฎหมายในเรื่องตัวแทนนั่นเอง อย่างไรก็ตามหากกรณีไม่สามารถ จะอ้างความในตัวแทนโดยปริยาย หรือตัวแทนชัดได้แล้ว การกระทำของผู้ทำแทนนิติบุคคล (มิใช่ผู้แทนของนิติบุคคลตามมาตรา 75) ย่อมไม่มีผลผูกพันนิติบุคคล (คำพิพากษาฎีกาที่ 407/2501 ฎ. 400)

ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นว่านิติบุคคลซึ่งโดยสภาพไม่มีชีวิตจิตใจ และการกระทำเป็นของตนเอง แต่ก็อาจมีเจตนาซึ่งเป็นการกระทำของตนเองได้ โดย

¹ บัญญัติ สุชีวะ, " การแสดงเจตนาของนิติบุคคล, " วารสารกฎหมาย (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 1, 2519), หน้า 28.

การแสดงออกทางผู้แทนตาม มาตรา 75 กล่าวคือผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาอันใด ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการของการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนาอันนั้นก็ผูกพันนิติบุคคล และถือเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง

เมื่อนิติบุคคลมีเจตนาเป็นของตนเองได้ นิติบุคคลจึงอาจมีความรับผิดชอบทั้ง ทางแพ่ง และทางอาญา ได้ หากการแสดงเจตนาอันนั้น เขาเกณฑ์เป็นความผิดทั้งทางแพ่ง และทางอาญา สำหรับความรับผิดชอบในทางแพ่งนั้น เป็นที่เห็นได้ชัดว่านิติบุคคลต้องรับผิดชอบ เพราะนิติบุคคลเกิดขึ้นก็เพื่อประโยชน์ในทางแพ่งโดยตรง ส่วนการแสดงเจตนาของ นิติบุคคลในทางอาญาจะเป็นผลให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาหรือไม่ เพียงใด นั้น จะได้กล่าวโดยละเอียดในบทต่อ ๆ ไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย